

Det kongelige danske geografiske Selskab.

A det femte Møde i Vinteren 1905—1906 holdt Friherre Erland Nordenskiöld Foredrag om sin sidste Ekspedition til Perus og Bolivias Grænseegne. Lysbilleder.

I det sjette Møde gav Hr. L. Mylius-Erichsen Oversigt over Planen til Danmarksekspeditionen til Grønlands Nordøstkyst, hvorefter Cand. mag. M. P. Porsild gav Beretning om Planen til Grundlæggelsen af

den danske naturvidenskabelige Station paa Disko Øen i Vestgrønland.

Ved Generalforsamlingen den 6. Maj valgtes Vice-admiral A. du Plessis de Richelieu og fhv. Apoteker Axel Schibby til Medlemmer af Selskabets Raad.

Capitaine-Commandant Otto J. Lunds Beretning i foregaaende Hefte vil paa Grund af Forsinkelse først blive fortsat i næste Hefte.

Friherre Erland Nordenskiölds Foredrag i Selskabet den 6. April om hans Rejser i Perus og Bolivias Grænsedistrikter.

Friherre Nordenskiöld holdt Foredrag om sin sidste Rejse imellem de vilde Indianerstammer i Sydamerikas Andeshjærgede ved Selskabets talrigt besøgte Aprilmøde i Odd-Fellowpalæets store Sal. Den svenske Gesandt, Legationssekretæren og Generalkonsulen bærede Mødet med deres Nærværelse.

Selskabets første Vicepræsident Hs. Excellence Udenrigsminister Lehnsgreve Raben-Levetzau aabnede Mødet med at hyde Friherre Nordenskiöld Velkommen. I smukke Ord mindede Vicepræsidenten om, at Aftenens Foredragsholder var en Søn af „Vega“ Ekspeditionens berømte Leder, og at Erland Nordenskiöld allerede, skønt endnu en ung Mand, havde føjet Blade til Familiens Lavrbærkrans. Det var Vicepræsidenten en Glæde at overrække Dr. Nordenskiöld Diplomet som Æresmedlem af det kgl. danske geografiske Selskab. Da dette overræktes, rejste alle sig.

Dr. Nordenskiöld besteg derefter Talerstolen, takkede i hjertelige Ord for den store Ære, der var bleven vist ham, og efter livlige Haandklap begyndte Friherren sit Foredrag.

Den Rejse, hvis etnografiske og arkæologiske Resultat jeg her skal skildre, foretoges i Aaret 1904 og i Begyndelsen af 1905 af Dr. Nils Holmgren og mig. I Begyndelsen af Ekspeditionen deltog desuden en af vore Mæcener Løjtnant D. Bildt.

Vort Arbejdsomraade var den af mange Forskere forud besøgte peruansk-bolivianske Højslette Syd, Øst og Nord om Lago Titicaca, samt især Andeshjærgenes Østgrænse mod Urskovsomraadet imellem Rio Madre de Dios og Rio Beni, d. v. s. Provinserne Caupolican i Bolivia og Provinserne Sandia og Caravaya i Peru. Blandt de Forskere, som før os besøgte denne Del af Perus og Bolivias Grænsedistrikter, kan særlig nævnes Markham, Raimondi, Bandelier og Evans samt de bolivianske og peruanske Rejsende Pando, Stiglich, Cipriani. Da de fleste af dem arbejdede paa andre Omraader end vi, har vor Kendskab til disse Egnes Etnologi været ringe før vor Rejse.

Som naturligt er, traf vi paa Andernes Østafald den mest afvekslende Natur, lige fra den evige Sne til tropiske Urskove, der var rige paa gummigivende Træer, og da Andernes Fald mod Øst er meget brat, er Afstanden imellem Sneen og Urskoven ofte kun 80 — 100 Km. I nogle Dale kan man med et godt Ridedyr den ene Dag vade igennem Sne og den næste plukke papaya fra Træerne og tappe Gummi.

Den boliviansk-peruanske Højslette omkring Lago Titicaca bebos af Aymara og Quichua Indianere, de første i Syd, Øst og Vest, de sidste i Nord. Østen om Søen passerer vi Sproggrænsen ved Cojata, vesten om den ved Byen Puno. Fjælddalene paa Andernes Øst-

grænse har her en quichuatalende Befolkning, blandt hvilke man paa Grænsen til Urskovene i Øst, i den bolivianske Provins Caupolican, møder nogle faa lapa-chutalende Apolistas, rica-rica-talende Lecos og tacana-talende Ydiamas. Disse Stammer har dog næsten mistet deres eget Sprog, som fortrænges af Quichuasproget. Saaledes lykkedes det mig kun med stort Besvær at samle Ord og Sætninger af Lapachu- og Lapa-lapa-spoget, som nu kun tales af ældre Folk. Længere inde mod Urskovene i Øst træffe vi ved Rio Madre de Dios' Biflod Rio Tambopata en lille tacana-talende Stamme Tambopata-Guarayo, som vi besøgte. Ved samme Flod bor ogsaa andre Indianere, med hvilke vi dog, da de var meget sky, ikke opnaede at komme i Berøring.

Ved Rio Inambari, en Biflod til Rio Madre de Dios, bor de panotalende Yamiaca saavel som Tuyoneiri, hvilke sidste taler et Sprog, som jeg ikke ved hvorhen hører. Imellem Rio Inambari og Rio Tambopata bor en anden lille pano-talende Stamme Atsahuaca, som jeg som første hvide Mand besøgte. Ved Rio Inambaris Biflod Rio Marcapata bor nogle tacana-talende Indianere, som kalder sig Arasa, og nordøst for dem bor Huachipairi-Indianere. Tuyoneiri, Arasa og Huachipairi har vi ikke besøgt. Af de to førstnævnte Sprog er det dog lykkedes mig at samle en Del Ord, da jeg traf Individuer af disse andre Steder. Aymaras og Quichuas, d. v. s. Højslettens, Fjældenes og Fjælddalenes Indianere, er nu alle Kristne og naturligvis i mangt og meget ogsaa paa andre Omraader paavirkede af den spanske Kultur, samtidig med at de dog har bibeholdt mange Sæder og Skikke uforandrede eller modificerede fra den før-spanske Tid; thi, som vi alle ved, har fremfor alt de sidstnævnte frembragt den mærkeligste rent indianske Kultur, som eksisterer i Sydamerika. Apolistas, Lecos og en Del tacana-talende Indianere adskiller sig ikke meget fra de nærboende eller sammen med dem levende Quichua-Indianere. Yamiaca, Guarayo Atsahuaca m. fl. smaa Stammer, som bebor Urskovene ved Rio Inambari og Rio Tambopata, lever derimod eller i det mindste for et Par Aar siden i en ren Stenalder, næsten uberørte saavel af Fjældals-indianernes som de hvides Kultur. At vi her tæt ved Anderne og tæt ved Egne, der har været kendte siden Begyndelsen af la Conquista, træffer saa uberørte Indianere, derfor kan vi takke Urskovenes Uigennemtrængelighed, samt den Omstændighed, at de Floder, som her løber fra Anderne til Urskovene, i Begyndelsen af deres Løb igennem disse ikke er sejlbare. Vi ser saaledes, at det Terræn, jeg har besøgt, er et Grænseterræn, ikke blot i Henseende til Naturen men ogsaa i Henseende til Menneskene.

Idet jeg forbigaar den bedre kendte Højslette, vil jeg først tale om de quichua-talende Indianere paa Andernes østlige Grænser, og siden om vore arkæologiske Forskninger saavel i Fjældalene som i Urskovene og til sidst om de vilde i Urskovene.

Ved Studiet af de quichua-talende Indianere har jeg særlig interesseret mig for de økonomiske Forhold, hvorunder de lever, og for de Sæder og Skikke, de har bibeholdt fra den før-spanske Tid. Samtlige quichua-talende Indianere paa Andernes Østside er Agerbrugere. De Vækster, som avles i de højere koldere Dale, er højest forskellige fra dem, der avles i de lavere. Saaledes avles i Coranidalen, 3985 M. o. H., flere Varieteter af potatis, oka (*Oxalis tuberosa*), Bønner, quinoa (*Chenopodium quinoa*, *cañagua* (*chenopodium* sp.), papa lisa (*Ullucus tuberosus*) og Byg; i Quearadalen, 3460 M., træffer man foruden disse Planter tillige Majs og en Del Haveurter; i Mojos, 1617 M., har Indianerne Bananer, Kaffe, Sukkerrør, yuca, Ris, mani, racacha (*Arracacha esculenta*), hualusa, (*Colocasia esculenta*) Appelsiner, Citroner, Majs, Tomater, Coca, søde Kartofler, Bomuld m. m. Enhver Indianer dyrker naturligvis ikke alle disse Planter. De uundværligste er Bananer, Kaffe, Sukkerrør, yuca, Coca, Ris og Majs. Ofte har de Indianere, som bor i de højere Bjærgdale ogsaa Marker paa Grænsen af Urskovsomraadet i Øst. Saaledes har Indianerne i den højt liggende Chiadal kun Kartofler, oka, quinoa, *cañagua*, Bønner og Byg; i Nærheden af Rio Sangaban avles coca og Majs m. m.

Markerne tilberedes meget primitivt. Til at løsne Jorden med anvendes Hakker, som, endskønt de nu er af Jærn, ikke har forandret deres Form fra den Tid, da de var af Bronze. Markerne gødes sjældent, derimod skiftes der med forskellige Plantesorter. I Bjærgdalene ligger de i smukke Terrasser, længere ind efter har man ryddet Luftninger i Skovene. Før, da man kun havde Bronze eller Stenredskaber, var dette Rydningsarbejde ikke let; thi endog med Jærnkøser er det svært at hugge sig igennem Urskoven. Urskovene staar her hindrende for den agerdyrkende Indianer, vant som han er til de lettryddelige Fjælddale.

I de højere Bjærgdale er Quichua-Indianerne Kvæg-opdrættere; de har her Alpacos, Lamaer, Faar, Køer, smaa Ponyer, Æsler og Mulæsler. I Missionstiden var ogsaa de mere tropisk beliggende græsbevoksede Højder ved Mojos, Pata og St. Cruz m. fl. Steder rige paa Husdyr, men den Tid er nu forbi. Længere inde mod Urskovene kan man ikke drive Kægavl, da Græsgange, trods den yppige Vegetation, er meget sjældne, og Dyrene forstyrres af Insekter og Vampyrer. At Bjærgindi-

anerne er Kvægavlere, er en af de væsenligste Aarsager til, at de kun tilfældigt bosætter sig ind ad Urskovene til. Foruden ved Agerbrug og Kvægavl ernærer Bjærgdalsindianerne sig ved Arbejde for de hvide, særlig ved at tappe Gummi.

Et Bierhverv af mindre Betydning er Guldvaskning. Denne drives af Indianerne ved San Juan del Oro og ved Rio Inambari i Peru. Det er vel sandt, at man i Provinserne Caravaya og Sandia i Peru har fundet meget Guld, især har et nordamerikansk Selskab arbejdet i en Grube med meget Held imellem Rio Inambari og Rio Tambopata, men Betydningen af disse Guldrigdomme er dog bleven stærkt overdrevet. Gummiindustrien kan, naar gode Veje anlægges, her blive af stor Betydning. Kinabarkens Glansdage er derimod forbi.

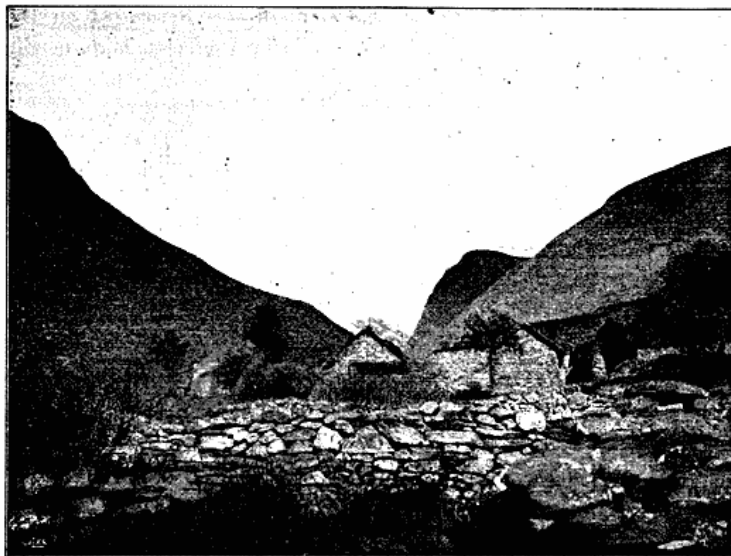
Bjærgindianerne importerer kun faa Nødvendighedsgenstande saasom Lervarer og Broncenaale fra Højsletten, Farvestoffer og noget Værktøj fra de hvide; det er alt. De kunde leve meget lykkeligt, hvis de ikke var henfaldne til Laster, fremfor alt Brændevinsdrikning, og hvis de ikke fortryktes af en Mængde hvide Parasiter, som lever paa deres Bekostning. Ved Hjælp af Brændevin tilraner de sig Kvæg- og Agerbrugsprodukter, og lokker dem til Gummibarakerne for at tappe Gummi. Den sædvanligste Metode bestaar i at give Indianerne Brændevin paa Kredit eller laane dem Penge til at købe det for, naar der holdes Dansefester. Naar Rusen og Festen er forbi, kan Indianerne ikke betale deres Skyld, uden at de tvinges til at tappe Gummi. Under allehaande Kneb faar deres Herrer dem i Gæld til sig. Perus og Bolivias Regeringer, der nu ledes af fædrelandskærlige Mænd, der er varmt interesserede for disse Egenes Fremtid, burde her gribe ind og beskytte Indianerne mod Brændevinen og de hvides Aag. De kunde da skabe en lykkelig Befolkning af den intelligente, arbejdsomme, kyske Quichuarace. Hvad jeg her har sagt gælder ikke alene om det lille Omraade, jeg har besøgt, men om store Dele af Anderne. I Modsætning til Urskovsindianerne har nemlig Bjærgindianerne store Muligheder for en Udvikling. Peru og Bolivia kunde paa denne Maade bedre løse deres Emigrationsspørgsmaal end gennem Import af Kinesere og daarlige evropæiske Individider.

Quichuaerne har flere Sæder og Skikke, som har holdt sig mere eller mindre uforandrede fra den førspanske Tid. Hertil hører deres Danse. Disse staa altid i Forbindelse med religiøse, d. v. s. katolsk-kristne Fester. Som Eksempel paa saadanne, som jeg saa, kan anføres Korsets Fest (la fiesta de la Cruz). Man pynter da Korsene paa Højene og ved Kirkerne med Blom-

ster og opstiller Blomsterkors i Hytterne. I en Del Hytter saa jeg to Kors, et større og et mindre, nemlig et maskulint og et feminint. Blandt de ejendommelige Skikke ved denne Fest vil jeg blot omtale to Papirlygter, der skal føres til Korset om Natten, den ene har Form af en Sol, den anden af en Maane. Den første bæres af en Mand, den anden af en Kvinde. Vi ved jo, at Incaerne dyrkede Solen og Maanen, og at Solen var den mandlige, Maanen den kvindelige Guddom. Ligesom ved de fleste rent indianske Danse er det kun Mændene, der deltager i Dansen. I Pelechuco har Danserne under Paaskefesten store solformede Fjerprydelser paa Hovedet. Ved disse Dansefester drikkes Mængder af Brændevin og Chicha. Den Dag i Dag faar den døde kristne Quichuaindianer sine Ejendele med sig til den anden Verden. Efterat man grundig har drukket i otte Dage efter Dødsfaldet, føres nemlig hvad den døde menes at have Brug for i Himlen, saasom Værktøj, Mad, Klæder, og Brændevin naturligvis, til en aaben Plads, hvor det brændes. Indianerne tænker sig vel, at de paa den Maade frigør Tingenes Sjæle, saa at de kan følge deres Herre. I Pelechuco skete disse Ofre om Natten udenfor selve den kristne Kirkegaard.

Bygger Quichuaindianeren en ny Hytte, graver han et Lamafoster, Coca, Figurer af Tin m. m. ned; thi dette bringer Lykke. Under den førspanske Tid beretter Bandelier, at de Indianere, som boede paa den peruanske Kyst, ved Bygningen af Paladser gav Murene et Hjærte bestaaende af indmurede Sager, af hvilken en Del var af Metal. De største Skatte, man har fundet i Peru hidrerer fra saadanne Hjærter. Den ovennævnte Skik at grave Ting ned ved Bygningen af nye Hytter har vel sit Udspring herfra. Opfører Quichuaindianeren en Kværn til at male Sukkerrør paa, nedgraves under Midterstolpen et Lamafoster, som dækkes med smaa Krukker indeholdende Vin, Brændevin og Chicha (Majsøl). Vil Quichuaindianeren have Tørke, tager han et Kranie op af en nutids kristen Grav og sætter det paa en Stang. Undertiden graves vel Kraniet atter ned, men mange Gange forraadner det over Jorden. Denne ejendommelige Skik giver muligen en Forklaring paa de hovedløse Grave, som Ten Kate beskriver fra Calchaquis i Argentina. Ejendommelige Forestillinger har Quichuaerne om Sygdomme. Vil de gøre en Person syg, lægger de lidt Haar af ham i en gammel Grav. Saaledes fandt jeg en lille Fletning Menneskehaar ombundet med Græs. Denne var lagt der af en ildesindet Indianer, der vilde, at Graven d. v. s. Døden skulde fare i den Person, Haaret havde tilhørt.

Quichuaerne østen om Anderne har meget faa Ting

Fra Pelehuodalen i Bolivia.

Tambopata-Guarayo-Dreng i Bastskjorte, siddende ved vor Lejrild.

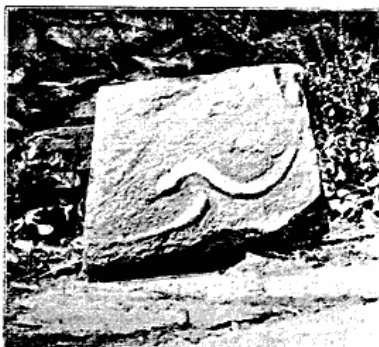
Hytte af Palmeblade. (Atsahuaca).

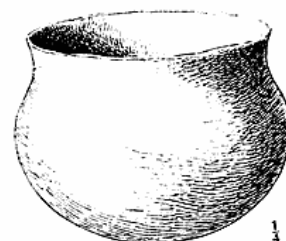
Atsahuaca-Kone plukker Fugle.

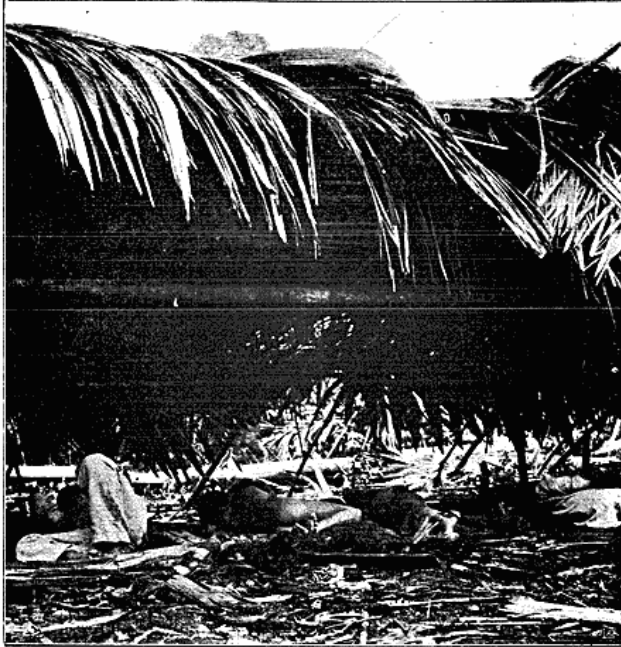
Atsahuaca Yngling med sin Legetøjsbue.

Sten med to Slanger udhugne i Relief. Sinadalen, Peru.

Krukke (Atsahuaca). Typisk for Atsahuaca og Yamiaca.

Det Indre af en Atsahuaca-Hytte.

Quichua-Indianer, Quiacadalen, Peru.
Hatten er pyntet med Blomster.

Min Atsahuaca-Ven Nossi.

Quichua-Indianere, Scta. Rosa, Peru.

Fra Pelechucodalen i Bolivia.

Alter, foran hvilket Indianerne danser ved Korsets Fest i Mojos, Bolivia.

Chulpa, Pelehuco, Bolivia.

Malesten fra Urskoven ved Butoro, Bolivia.

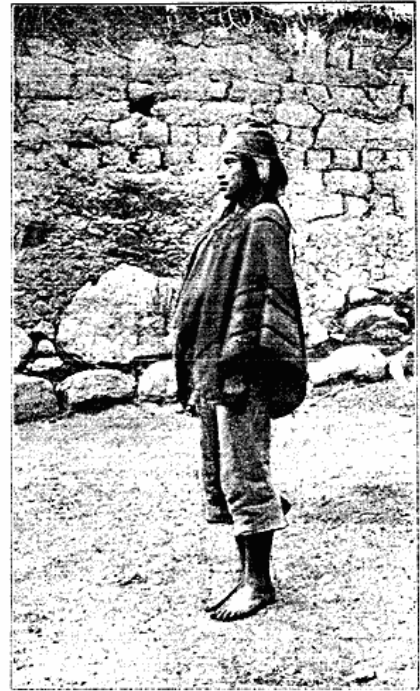
Quichua-Indianer med solformet Fjerprydelse paa Hovedet. Fra Paaskefesten i Pelehuco, Bolivia.

Apolista. Iapachu-talende Indianer.

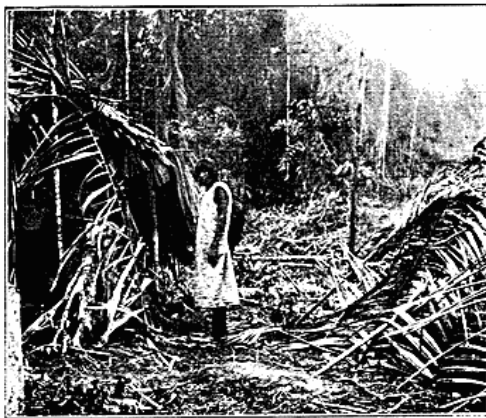
Underhøvding hos Tambopata-Guarayo.

Quichua-Indianer fra Chiadalen, Peru.

Atsahuaca-Kvinde med Næsesmykke.
Den øvrige Dragt er foræret hende af Dr. E. N.

Atsahuaca-Yngling, hjemvendt fra Jagten med sit Bytte,
som han bærer i en over Panden befestet Lianslynge.

Tambopata-Guarayo-Mand bærer Bananer hjem fra
Marken.

af egen Tilvirkning, som byder større Interesse. Paa Højsletten, især hos Aymarass, ser man vævede Sager, i hvilke Dobbeltørnen og viscaschas spiller en stor Rolle i Ornamentiken. Østen for Anderne er saadanne sjældne. Tophuene byder dog en vis Interesse, da de har forskellige Mønstre i de forskellige Dale. I Querradalen ser man saaledes Lamaer paa Huene, i Quicacaldalen Vækstornamenter. De staar i Forbindelse med Indianernes Passion for Blomster, og de har Haver med Pelargonier, Chrysantemum, Tulipaner o. s. v. I Coranidalen pynter de sig med vilde Blomster.

Jeg skal nu gaa over til at tale om mine arkæologiske Gravninger paa Andernes Østside. I de højere af quichuatalende Indianere nu beboede Dale har jeg udgravet flere Gravkamre (chulpas) og Gravgrotter og samlet flere Ting derfra. Desuden har jeg købt en Mængde Bronze- og Stensager, som de i Dalene nu boende Indianere har fundet ved Rydningsarbejder, og fotograferet Helleristninger og Stensulpturer. Betydelige Bopladsler har jeg opdaget i Urskovene ved Buturo (670 M.), hvor Lervarerne var ulig dem fra Bjærgdalene. Gravtyperne Øst for Anderne er chulpas og Gravgrotter. Da de første forøvrigt hovedsagelig træffes indenfor det Omraade af den andiske Højslette, som bebos af Aymarass, og af flere tilskrives deres Forfædre, samt da Middendorff paa Grundlag af Stednavnstudier har paavist, at disse Indianere før har haft betydelig større Udbredelse end nu, anses de Gravkamre, som forekommer i quichuatalende Egne, just for at hidrøre fra Aymarass. Er dette rigtigt, saa har de her omtalte Dale før haft en Aymarabefolkning, som er fortrængt af Quichuas, eller hvad der er troligere, har antaget deres Sprog. I Forbigaaende vil jeg sige, at da Stednavnstudier her er saa vigtige, er det urigtigt som den franske Ekspedition til Bolivia under de Créqui Montfort gjorde, at opkalde gamle velkendte Øer i Lago Titicaca efter franske Opdagelsesrejsende, i Stedet for at bibeholde de indianske Navne.

I alle af mig besøgte højere Dale har jeg fundet chulpas eller Gravgrotter eller begge Dele. Nogen egentlig Forskel imellem dem findes ikke ud over, at en naturlig Grotte ofte har tjent til Væg eller Tag for et Gravkammer. I Pelechucodalen, hvor store Skiferflader er lette at faa, har man af saadanne bygget smukke Stenkister. Et af Billederne viser en Grav fra Pelechuco bygget af fem store Sten, af hvilke en er borttaget. Formaallet med Hullet i dem er ikke, at Sjælen skal smutte ud herigennem eller noget lignende; thi det burde da ikke findes i Tagstenenes overskydende Del, som ikke forbinder Gravkammeret med Yderverdenen.

Sandsynligvis har man derimod sat et Reb i Hullet, for derved lettere at kunne slæbe Stenene til Gravpladsen. I en Del Dale, rige paa naturlige Grotter, har disse særlig været anvendt til Bisættelser. I Quicacaldalen findes en ejendommelig Slags Gravhuse, bestaaende af en massiv Pille over et lille Gravkammer. Mange chulpas er byggede som smaa Huse forsynede med en Dør. De tilhører en Type, som ofte afbildes i Rejse-skildringer fra Højsletten. Døren sættes ikke i nogen bestemt Side. En Del Grave i Ollachadalen er byggede paa saa utilgængelige Klippeafsatser, at det er vanskeligt og ofte livsfarligt at klatre op til dem. Flere Grave er murede, og mange Steder saa det ud, som om de før havde været malede med rød Farve.

Chulpas, Gravgrotter og Sten- eller Bronceredskaber træffes ikke her, hverken i Vest eller Øst paa Andernes højeste Kæde ovenfor den nuværende Agerbrugsgrænse. Jeg har aldrig gjort nogen Iagttagelse, som kunde tyde paa, at denne, saa længe Menneskene har beboet disse Egne, kan have ligget højere eller lavere end nu. Den hofaste udelukkende kvægavlende for Størstedelen quichuatalende Befolkning, som nu bor ovenfor Agerbrugsgrænsen paa de vesten om Andernes højeste Kæde liggende Sletter omkring Cojata, Macusani m. fl. Steder, er flyttet herhen senere end den Tid, da Gravhuse opførtes og Bronceredskaber anvendtes. Paa de lavere Dele af Højsletten lever Indianerne derimod foruden af Kvægavl tillige af Agerbrug. Østen om Cordillera real er Mulighederne for Menneskenes Tilstedeværelse omtrent den samme som paa Højsletten. Paa Grænsen af Urskovene kan derimod som før nævnt avles mange flere tropiske Vækster end nogetsteds paa Højsletten. Gaar vi dybere ned i Dalene mod Øst kan man, som før bemærket, ikke mere drive Kvægavl, især ikke Lama-Avl, og de Kulturplanter, som kan avles, er andre end i de højere Bjærgdale og paa Højsletten. Man vil ogsaa se, at i det mindste i de Dale, jeg har besøgt, træffes aldrig chulpas eller Gravgrotter og meget sjælden Bronze- eller Lervarer af Typer, der er karakteristiske for Højsletten og Bjærgdalene, længere ind ad Urskovene til, end at der i Nærheden findes Græsmarker for Lamas, og Højslettens Kulturplanter har kunnet trives.

Paa den vedføjede Kortskitse er afsat chulpagrænsen mod Øst indenfor det Omraade, jeg har besøgt. Den gaar noget højere op paa Anderne end Grænsen for de quichuatalende Indianeres nuværende Udbredelse. Vanskeligheden ved at rydde med primitivt Værktøj, Frygten for Feber og de vilde Urskovsindianere har ogsaa bidraget til at Bjærgindianerne, som ellers har

haft saa stor Expansionsevne, ikke har bredt sig ind i de overordentlig frugtbare Urskovsegne, men Aarsagen dertil har fremfor alt været, at de ikke har haft Græsmarker her for Lamaer og ikke har kunnet avle de samme Vækster, som de var vant til i Bjærgene.

I Urskovene østen om Cuzco har Bjærgindianerne, bortset fra enkelte Krigstog, ikke udbredt sig. Saaledes skal efter Squier Fæstningerne ved Pancartambo og Ollantaytambo betegne Østgrænsen for Incaevældet. Ikke mere end 60 engelske Mil Øst for deres Hovedstad Cuzco skal deres Omraade have strakt sig, og dog har de eller i det mindste deres kulturelle Indflydelse strakt sig fra Argentina til Equador. Squier mener, at Urskovene og de Vilde har hindret Incaerne i deres Fremtrængen mod Øst.

De fleste chulpas og Gravgrotter fandt jeg plyndrede. I Pelehuco og Quearadalen har dog Hr. og Fru Bandelier udgravet en Del Grave og faaet meget uforstyrret Materiale. De nulevende Quichuas vil ikke gærne vise, hvor Gravene er, men de forsøger dog aldrig at forhindre Udgravningerne. I Quearadalen troede de, at jeg tog Skeletterne med mig for i mit Land at gøre dem levende igen, saaledes at de dels kunde anvendes til Arbejdere og dels til at piske Hemmeligheder, om hvor Incaerne havde deres Guldgruber, ud af. Det er jo ganske tilladeligt at tro, at Guldet altid er det, der lokker den hvide Mand. I et Par Grave har jeg kun fundet et Skelet, de fleste indeholder ellers en Mængde af saadanne, t. Eks. havde en af de nærliggende Gravgrotter 200 og en chulpa 16. De hele Skeletter, som med Sikkerhed var urørte, indtog altid en siddende Stilling. Alle de døde er nemlig indsatte i Gravkammerne, og ikke nedgravede. Hvad man særlig træffer i Gravene er Broncenaale, saakaldte Topos. Disse er prydede med Lamahoveder eller har Hoveder i Form af Blade eller maaske endog Blomster, eller oftest kun med en flad Skive. Topos anvender de nulevende Quichuakvinder til at fæste det Shawl, de bærer over Skuldrene, sammen. De moderne Topos er altid spidsere end de gamle. De Tøjer, hvoraf Rester findes i Gravene, er ogsaa saa grovt vævede, at stumpe Topos ikke har kunnet beskadige dem. Lervarer er sjældne. Mønstrene i dem er mest Spiralmonstre malede i sort, sjældent i gullighvidt, Mange Grave, som sikkert ikke er plyndrede, indeholder intet Gravgods, men kun Skeletter. Aldeles tomme Gravhuse forekommer ogsaa; oftest beror dette vel paa, at Skeletterne fuldstændig er smuldrede hen, men undertiden synes det antageligt, at Gravhuset aldrig har været anvendt. Stundom ses i Gravene aldeles moderne Sager, saaledes fandt jeg i

en Grav i Quiaca, hvor Broncenaale laa sammen med trepanerede Kranier, Krukker af moderne Pucaratilvirkning og Glasflasker. Paa en af de sidste stod tydelig „Die Keisserliche privilegirt Altonatische Kronessents.“ Disse Sager er indført i Gravene af de nulevende quichuatalende Indianere, antagelig samtidig med Gravens Udplyndring. Jeg har før omtalt, at Ting nedlagdes i Graven for at forhindre Uvenner. I en Gravgrotte tog jeg en forgyldt Gaspelre, i en anden et Stykke af et Kohorn sammen med Broncesager.

Begravelse paa den gamle Vis i Gravgrotter eller Gravhuse fortsattes længe efter Spaniernes Erobring af Landet, ligeledes Presning af Kranier o. s. v. Bandelier skriver saaledes om det katolske Præsteskabs Forsøg paa at udrydde Indianernes gamle Begravelsesmaade: „Not only was the ancient mode of burial extensively practised until more than a hundred years after the first arrival of the Spaniards but the cloth with which all the corpses (ancient and modern) were covered, was periodically renewed as late as the middle of the seventeenth century. The fact that food and drink also were replaced from time to time implies, that the vessels found along with the bodies are no longer those originally buried with them.“ Bandelier paaviser, at Presning af Kranier endnu forekom i Slutningen af det 16. Aarh, da det blev forbudt gennem Vicekongen D. Francisco Toledo. Da alle de forskellige Arter Gravgods træffes tæt under eller i Jordoverfladen, bliver det meget svært at afgøre, om de er bisat sammen med Skelettet eller ikke.

I Gravhusene forekommer ofte ufuldstændige Ting, saasom Skafter af Hakker uden Blad, Stykker af Krukker etc, hvilke maa anses for at være en Art Gravgods, som i en eller anden Anledning er indlagt ufuldstændige i Gravhusene. Det kan ikke forklares saaledes, at Gravhusene har været beboede, hvilke i Følge Bandelier en Del har været, eftersom man har fundet saadanne Sager i Gravhuse, som umuligt har kunnet være anvendte til et tilfældigt Natteleje.

En stor Mangel ved mine arkæologiske Undersøgelser paa Andernes Østgrænser er, at jeg aldrig fik Lejlighed til at undersøge en Boplads i Bjærgdalene. Der findes en Del Husruiner, som af Indianerne anses for gamle, men mine Fund herfra er almindeligvis daarligere og stammer fra forskellige Tider. I Quearadalen findes et Par runde Huse med Skifertag, saakaldte Incahuasi, der ligner store chulpas af den førstnævnte Type, forsynede med en lille Dør. I Corani er der truffet Rester af mange runde Huse, som jeg skulde tro tilhører chulpatiden. Indgangen til disse Huse har rime-

ligvis været igennem Taget. At Bopladserne er forstyrrede beror paa, at Indianerne ikke har respekteret dem som Gravhusene ved deres Nyanlæg af Marker og Terrasseringer. De fleste Fund, som gøres ved Indianernes Rydninger er sikkert fra forstyrrede Bopladser. Af saadanne har jeg erhvervet en Del Bronze- og Stenredskaber. Broncesagerne er forsaavidt interessante, som de viser Udbredelsen af de før den andiske Bjergkultur karakteristiske Værktøjer. Saaledes fandtes her Økser, Hakker, Mejsler, Syle, Knive, s. k. „tunnis“, der i Formen er næsten identiske med den, Ambrosetti har beskrevet fra Nord-Argentina. Her som i Argentina forekommer Bronze- og Stenøkser af samme T-Form. En af mig fundet Stenøkse viser paa Æggen Metalteknikens Indflydelse paa Stenarbejdet. Saadanne Fund fra Begyndelsen af Bronzealderen er jo almindelige hos os i Nordevropa, men jeg har ikke set noget lignende beskrevet fra Sydamerika.

I Sina-Dalen har jeg fundet talrige vel huggede Sten, som muligvis har tilhørt en større Bygning. De fleste er indmurede i Kirken der, men flere ligger ogsaa spredt omkring i Dalen. Nogle er forsynede med udhugne Reliefer af Dyrebilleder. Saaledes har jeg set flere med Slinger, en med en Fisk, en med en Jaguar og en med et stiliseret Jaguarhoved. Den sidste er saa stor, at den bruges til Bro over Sinabækken. Enhver, der passerer her forbi, giver naturligvis Hovedet et eller flere Spark, hvorfor det snart bliver afslidt. Disse Sten med Dyrebilleder er de eneste Prøver, man finder paa højt udviklet Stenhuggerarbejde i denne Del af Andernes østlige Grænseegne. Bjergmalinge og Helleristninger er her sjældne. Nær Corani ovenfor Agerbrugs- og chulpagrænsen findes dog en Grotte, der er helt fuld af indridsede Figurer. Indianerne ofrer endnu coca der. Nogle Kors, der er malede med rød Farve over en Del indridsede Figurer, er sandsynligvis anbragte for at fortage de onde Virkninger, Figurene kunde afstedkomme. Det er vel den samme Idé, som gav sig Udslag i, at en Præst læste Bønner over Grotterne og Malningerne ved Quatchichocana i Nordargentina for at forjage Trolldommen og Ondskaben i den.

Jeg har nu i Korthed omtalt mine Iagttagelser i Bjærgdalene Øst for Anderne, og disse hører i det hele sammen med Bjærgkulturen, nærmest chulpabygningen, som sikkert har været Aymaras Forfædre. Vi har set, at Resterne af denne Kultur næppe træffes længere mod Øst end til Grænsen af Urskovene og kun i de Bjærgdale, som bød Menneskene omtrent de samme Levevilkaar som de lavere Dele af den boliviansk-peruanske Højslette omkring Lago Titicaca. Længere mod Øst

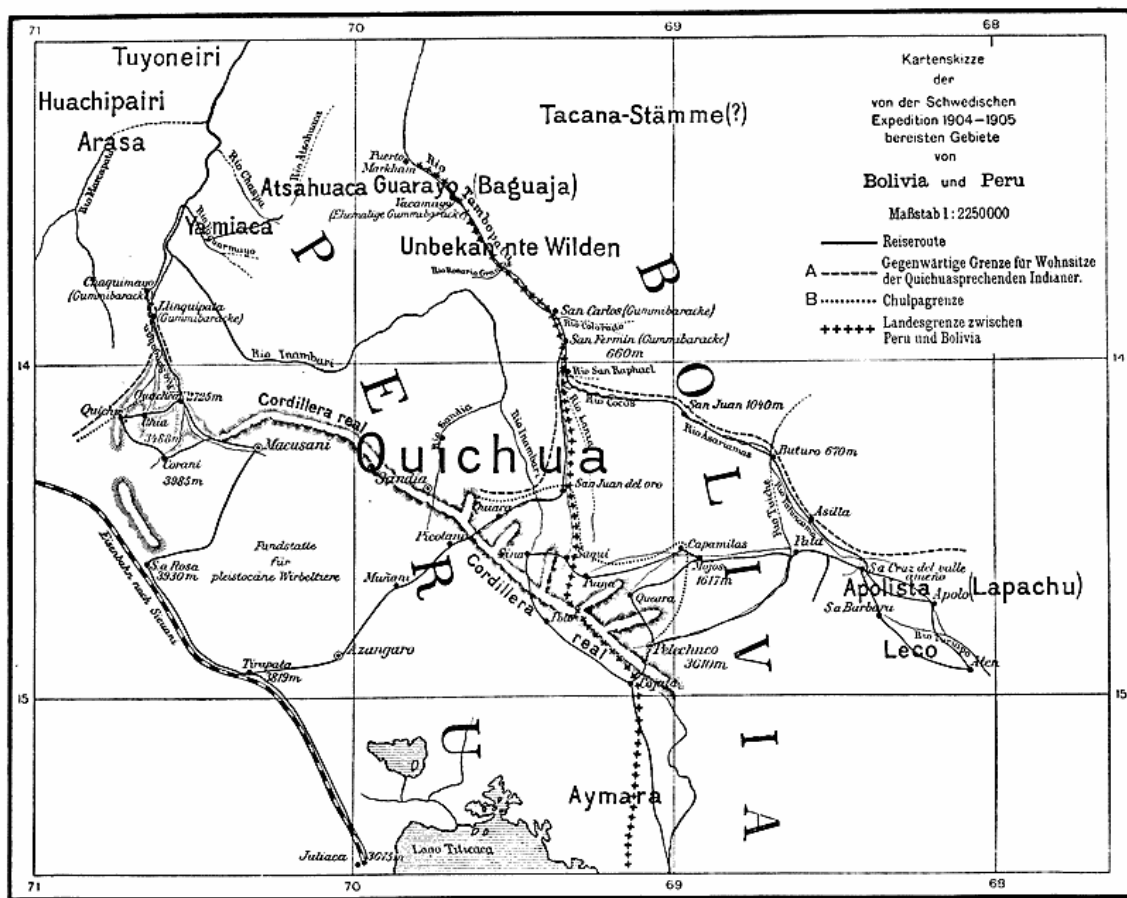
har jeg ved Rio Tuiche (670 M. o. H.) undersøgt store Bopladser, der viser, at nu ubeboede Urskove før har haft en talrig Befolkning. Hvad man finder der er absolut forskellig fra hvad der træffes i Bjærgdalene og hidrører fra en Befolkning, som tydelig har staaet højere end de vilde, der nu lever i Urskovene ved Rio Madidi, Rio Tambopata og Rio Inambari. Man træffer saaledes i Urskovene store Malesten, Masser af Potteskaar med Ornamenteer forskellige fra dem, man ser paa Lervarer fra chulpas, idet de er frembragte ved at lægge Ribber af Ler paa dem. Krukkerne fra Bjærgdalene har derimod Rør-, Spiral- og Trekantmønstre, hovedsagelig malede i Sort. Stenøkserne fra Urskovene har ogsaa en meget karakteristisk Form. To i Ler modelerede Menneske Ansigter har jeg set, det ene med baade Under- og Overlæben gennemboret. Fra hvilken Stamme disse Fund fra Urskovene hidrører, er ikke let at afgøre. Omkring 1670 synes der i disse Egne at have beboet en Stamme Suquitunia, men om de nævnte Ting har tilhørt dem er uvist. Af Missionærenes Beretninger ser det ud, som om de tacana- og lapachutalende Stammer, der træffes i disse Egne, ikke har kogt deres Føde, men kun ristet den. Denne Opgivelse falder ikke godt sammen med alt det Lergods, man finder i Urskovene. Lerfigurerne kunde jo muligens være identiske med de af Missionærene omtalte Idoler, forsaavidt disse ikke, som Ehrenreich antager, ganske simpelt har været Dansemasker.

Paa min første Rejse i Argentinas Chaco fandt jeg ogsaa udenfor det egentlige Calchaqui-Område store Bopladser i Urskovene i Egne, der nu er yderst tyndt befolkede. Keramikken havde just der en karakteristisk Lokaltpe. Det var meget interessant at anstille Efterforskninger om, hvorvidt store Omraader af de østre Ander, som nu bebos af mere eller mindre omstrefjende Stammer, ikke tidligere har været beboede af en højere staaende fast Befolkning. Vigtigt var det at lære at kende, hvad der har været selvstændigt i disse Urskovsindianeres Kultur, og hvad der skyldes Bjærgindianerkulturen. I Chaco fandt jeg i en Grav Konkylie (Oliva peruana) fra det stille Ocean, som beviser, at der har været Bytteforbindelser fra dette Havs Kyster til Chacos Urskove. Her i Urskovene ved Rio Tuiche har jeg ikke set noget, som kan antages at hidrøre fra Bjærgindianerne, men jeg har heller ikke fundet Grave, kun undersøgt Bopladser, der i Almindelighed giver et ringe Udbytte.

Jeg skal nu gaa over til at skildre de nærmest Anderne og Quichuas her boende Urskovsindianere. Som nævnt i Indledningen har vi af disse Stammer be-

søgt Guarayo ved Rio Tambopata, Yamiaca ved Rio Inambari og Atsahuaca imellem disse to Floder. Det var hverken let eller ufarligt at opsøge disse Indianere, og vor Marche saavel langs Rio Tambopata, hvor vi fulgte det sidste ukendte Stykke af denne Flod, som i Urskovene imellem Rio Tambopata og Rio Inambari var rig paa Besværligheder. Det er dog ikke vore Æven-

taconatalende vilde Stammer. Tupitalende Guarayos findes ikke i Urskovene imellem Rio Madre de Dios og Rio Beni. Det vilde imidlertid føre for vidt her at give en nærmere Udredning af Ordet Guarayos Anvendelse som Stammenavn. I det følgende kalder jeg her Indianerne ved Rio Tambopata for Tambopata-Guarayo, maaske kan et bedre Stammenavn findes. De Stammer, der bor

tyr eller Lidelser, jeg her skal skildre, kun det lidet vi ved vore Anstrengelser har indvundet ved Forskningen.

Quichuas og de hvide kalder Urskovenes Vilde chunchos. Yamiaca og Atsahuaca er Stamme- eller Hordenavne, som de Vilde giver sig efter de Floder, de bor ved. Betydningen af Guarayo er derimod meget indviklet. Tydeligt er det, at dette Ord undertiden simpelthen betyder Fjende, men ogsaa at det just anvendes undertiden for at betegne de Indianere, som bor ved Rio Tambopata, Rio Heath og Rio Madidi, saaledes

ved Rio Inambari og Rio Tambopata er ganske smaa, Yamiaca bestaar af 30—40 Individuer, Atsahuaca af 25, Af Tambopata-Guarayo har jeg set 30—40, men der er dog betydelig flere. Hver Stamme har sin Høvding. Høvdingeværdigheden er ikke arvelig fra Fader til Søn, det er de dueligste Krigere, der vælges. Skønt disse Stammer er smaa, træffer man, som før nævnt, her forskellige Sprog. Saaledes er Tambopata-Guarayo tacanatalende, Atsahuaca og Yamiaca panotalende, og de nær Yamiaca boende Tuayoneiri har et tredje Sprog. Yamiaca

blander mange tacana-Ord i det pano-Sprog, de taler. De tacanatalende Folk har ingen stor Udbredelse, deres Omraade er imellem nedre Rio Madre de Dios og Rio Beni; nogle af dem er kristnede og civiliserede. Den Forsker, der mest har bidraget til Kendskabet om dem, er Nicolas Armentia, Biskop i La Paz. De panotalende Folk bor ved Rio Ucayali, Rio Madre de Dios og Rio Benin samt mellemliggende Egne. De la Grasserie henførte dem til en Gruppe, K. v. d. Steinen og N. Armentia har leveret de vigtigste Bidrag til Kendskabet om deres Sprog.

De tacanatalende Folk har Ord for 1 og 2, Atsahuaca har givet mig Ord for Regneordenen fra 1—5; de udtrykker Brøkdeler paa en ejendommelig Maade. Naar de f. Eks. skal betegne, at vi til et Sted havde $2\frac{1}{2}$ Dagsmarche, skete dette ved to oprakte Fingre og en noget bøjet.

Til Sprogblandingen bidrager naturligvis Rov af Kvinder og fredeligt Samkvem mellem Stammerne. Krig er meget almindelig, og foretages væsenlig for at røve Kvinder og plyndre. Man kan ikke sige, at Tambopata-Guarayo, Yamiaca og Atsahuaca ligger i Strid med deres nærmeste vestlige Naboer Quichuas og de hvide. Det har indskrænket sig til nogle Overfald fra de vildes Side, hvilke næppe har ført Repræsalier fra de hvides eller de endnu fjærnere Quichuas med sig; ikke heller er disse Indianere udsatte for nogen Forfølgelse fra de hvides Side ved Rio Madre de Dios. De har haft den Ubehagelighed, at de dem fjendtlige Stammer er trængt nærmere ind mod deres Omraade. Deres Stridsvaaben er Bue og Pil. De forgifter ikke Pilene og kender ikke Haandvaaben. Fredelig Forbindelse eksisterer mellem Stammerne, og paa den Maade har Indianere som Atsahuaca faaet Jærnökser, Skovknive o. s. v.

Samtlige disse Urskovsindianere er Agerbrugere, men dog ikke fastboende. Vi har her agerdyrkende Mennesker, der stadig er paa Vandring. Hver Stamme ejer nemlig Agre indenfor et større Omraade, som de til Tider benytter. Yamiaca og Tambopata-Guarayo, som bor ved større vandrige Floder, flytter sig paa dem i Kanoer med Flydere. Atsahuaca, som bor ved mindre, stride Bække, har derimod ingen saadanne Fartøjer. Enten vader de eller rider over paa en Træstamme.

Aarsagen til Markernes Beliggenhed, ofte flere Dagsmarcher fra hverandre, er flere. En af de vigtigste har sikkert Vanskeligheden ved at finde ryddbar Jord været. Endnu for faa Aar siden havde alle de vilde kun Sten- og Benredskaber, og med disse var det svært at rydde en Lysning i Urskoven, Markerne er derfor altid anlagte

i „chucal“, et særdeles tæt Bambuskraat, som er forholdsvis let at rydde, da der i det kun vokser faa større Træer. En anden Aarsag til de mange Marker har vel været, at de har villet sprede dem over et saa stort Jagt- og Fisketerræn som muligt. Maaske anser de det ogsaa for fordelagtigt at have mange Agre, hvis en eller anden plyndredes af Fjender. Agrene er i Almindelighed ikke store; 50 M. paa den ene og 20 M. paa den anden Led; men da der i samme Bambuskraat kan findes mange, faar de tilsammen et stort Areal. Den største Mark, jeg saa, var hos Tambopata-Guarayo, 150—75 M. Paa næsten alle Marker avles Bananer. Planterne sættes i bestemt Afstand fra hverandre, saa det giver Indtryk af Rækker. Mellem dem avles de andre Kulturvækster; de, der fordrer megen Sol, dog paa Marker, som ikke tages i Brug til Bananer, eller hvor disse er smaa. Særlig Omhu lægges paa Sukkerør, der er indhegnede og støttede. Foruden Bananer har jeg set følgende Vækster avlede: gul og hvid mandioca, søde Kartofler, Kalebasser, Bomuld, en meget velsmagende Varietæt af Sukkerør og Majs. Tambopata-Guarayo avler desuden hualusa (*Colocasia esculenta*) og Tobak; Atsahuaca aji og Yamiaca Ananas, som de har faaet af de hvide. Af disse Planter er Bananerne for dem de vigtigste, derefter mandioca og Majs. Tambopata-Guarayo røger ikke den Tobak, de avler, ikke heller, tror jeg, snuser eller tygger de den. Markerne er i det mindste hos Tambopata-Guarayo og Atsahuaca fælles Ejendom, dog, som det synes, med Undtagelse af det Terræn, som bærer det af dem saa højt skattede Sukkerør. De hjemførte Produkter er Privatejendom.

Foruden af Agerbrug lever disse Indianere af Jagt og Fiskeri; Yamiaca og Tambopata-Guarayo er særdeles ivrige Fiskere, Atsahuaca de bedste Jægere. Tambopata-Guarayo bruger Trækruser, Yamiaca og Atsahuaca forstaar at fange Fisk ved at forgifte Vandet med en Rod. Fiskningen sker ogsaa med Bue og Pil; Yamiaca har til dette Øjemed Harpunpile.

Det vilde være interessant at tale om de Typer af Pile, som anvendes paa Jagt og Fiskeri, men dette vil her føre mig for meget i Detaljer. Der anvendes meget Arbejde paa disse Vaaben, og man kan altid skelne en Atsahuaca-Pil fra en Tambopata-Guarayo.

Byttet fra Jagt og Fiskeri er fælles Ejendom, i det mindste ved større Fangster.

Samtlige disse Indianere har Hunde, Yamiaca har Høns, som de har faaet af de hvide, men de anvender dem som de vilde Fugle, som undertiden tæmmes for Fornøjelsens Skyld, da de ikke spiser dem. Jeg har før omtalt, at disse Stammer ikke er fastboende; de

har imidlertid en hel Mængde Hytter paa forskellige Pladser ved deres Agre. Tambopata-Guarayo og Yamiaca lever i fælles Hytter, d. v. s. flere bor sammen i en Hytte, hver har sin Plads og sit Ildsted. Hos Atsahuaca lever derimod hver Familie i sin særlige Hytte. Disse er saa simple som muligt, hos Atsahuaca et Tag af nogle Palmeblade, hos Tambopata-Guarayo og hos Yamiaca en aflagrund Hytte bestaaende af en Del i Jorden nedstukne Stammer af et vældigt Strandgræs (*Gynerium saccharoides*).

Familierne er ikke store. De lever i Monogami; for Størstedelen har hver Familie fra 1—3 Børn. Den største Familie, jeg har set, nemlig en hos Atsahuaca, havde fire Børn. Hver Familie har sit Ildsted, hvor Vedet ligger straaletformet, dels for at spare paa det, og dels for at alle Medlemmerne bekvemt kan krybe hen til Baalet. Ilden tændes ved Hjælp af Gnidning af Træpinde. Tambopata-Guarayo har ikke andre Kogekar end Led af Bambusrør, i hvilke de damprister Føden; Yamiaca og Atsahuaca har dog Lerkrukker af en enkel Type. Hos Atsahuaca er det, ligesom K. v. d. Steinen har iagttaget hos Bakaïri, udelukkende Kvinderne, der koger Maden, Mændene rister den altid. Saavel Mænd som Kvinder bærer Brænde til Hytterne. Lervareproduktionen er Kvindearbejde. Mændene hos samtlige disse Indianere gaar klædte i en Skjorte uden Ærmer, tilvirket af Bast eller Bomuld, som de selv avler. Kvinderne bærer et firkantet Stykke Tøj af samme Materiale om Hofterne og undertiden ogsaa et over Skuldrene. Saavel Mænd som Kvinder gennemborer Næsens Skillevæg og sætter deri et Stykke Perlemor eller andet lignende. Denne Gennem boring staar ikke i Forbindelse med Mandbarhedens Indtrængelse, men sker længe før. Undertiden har Mændene ogsaa Hul i Mundvigerne, i hvilke de til Hverdagsbrug sætter smaa Træpløkke og ved festlige Lejligheder Fjer. Til deres Prydelser hører Pandebaand af Papagejefjer. Hos Atsahuaca bærer Kvinderne og Tambopata-Guarayo Mæn-

dene Halsbaand af Abetænder. Tambopata-Guarayo Indianerne maler Arme, Ben og Ansigt røde, Atsahuaca anvender Mønstre i rødt og blaåt. Ingen af disse Indianere tatoverer sig. Alle er de, i Modsætning til Quichuas, yderst renlige, men lider ret meget af Sygdomme. Da jeg besøgte Atsahuaca, havde de saaledes Dysenteri. En Kvinde, som hjemsoegtes af denne Sygdom, forsøgte de at helbrede paa den Maade, at hendes Krop piskedes med Nelder. Da dette ikke hjalp, trampede hendes Mand hende paa de forskellige Legemsdele, sikkert for at uddrive det onde.

Blandt deres øvrige Tilbehør kan nævnes alle Slags Kurve. Atsahuaca og Yamiaca har Hængemaatter af Bomuld, men saadanne har jeg ikke set hos Tambopata-Guarayo.

Vi blev særdeles vel modtagne hos de vilde, især hos Atsahuaca og Tambopata-Guarayo. De byggede os Hytter, gav os Ild og allehaande Produkter fra deres Marker. Atsahuaca bød mig Stammens Skønhed Tamutsi til Hustru, hvis jeg vilde blive hos dem og være Atsahuaca. Stor Sympati har jeg for disse Urskovenes vilde, som jeg vel ved er fordømte til at forsvinde. De Skove, de bebor, er nemlig rige paa Gummi, hvorfor de hvide i Løbet af kort Tid besætter hvert Stykke af deres Terræn. Sandsynligvis bliver jeg en af de faa, som det forundtes at se nogle af de smaa primitive Stammer, som bor her ved Andernes Fod, inden de har mistet alle deres oprindelige Sæder og Skikke. Snart vil de forvandles til et usselt Pak. Tappe Gummi og drikke Brændevin er den Lod som venter los terribles chunchos.

Foredraget, der hilstes med levende Bifald, var illustreret med en stor Mængde smukke Lysbilleder, og gav et godt Begreb om Land og Folk.

Efterat Vicepræsidenten havde takket Foredragsholderen for det interessante Foredrag, sluttedes Mødet.